

La protecció del medi natural; l'evolució del concepte i la motivació del benestar

Text de:
Dr. Fernando de Rojas Martínez-Parets
Professor Àrea de Dret Administratiu UMH d'Elx

SUMARI: I. CONNEXIÓ ENTRE BENESTAR I CONSERVACIÓ DEL MEDI NATURAL II. LA PROTECCIÓ DE LA NATURA EN EL SEU INICI 1. La idea de protegir espais naturals 2. Una motivació nacionalista 3. L'adopció del sistema de parcs en Espanya 4. La motivació del benestar humà III. LA MOTIVACIÓ DEL GAUDIR I L'ÚS PÚBLIC ENTRE D'ALTRES DE PROTECCIÓ 1. Santuaris de la Natura 2. Els fins: la conservació, gaudir públic i objectius socioeconòmics 2.1. El desenvolupament socioeconòmic 2.2. La finalitat del gaudir públic 3. La prevalença del dret al medi natural respecte d'altres propis del benestar humà en la Directiva 92/43.

I. Connexió entre benestar i conservació del medi natural

Si ens atenem a l'article 45 de la Constitució, aquell relatiu a la protecció del medi ambient, haurem de donar per consolidada la interpretació de que este comprèn també en la seua concepció mateixa a aquells elements que conformen la biota, és a dir, la fauna i flora, els processos ecològics, la part viva i orgànica del planeta.¹

1. Així ho estableix també MARTÍN MATEO, R. en la seua obra fonamental i bàsica del Dret Ambiental després de plantejar-se durant un temps que es limitara el concepte als tres elements bàsics aigua, sòl i aire. *Tratado de Derecho Ambiental*. Vol. III, particularment en la seua introducció i en el capítol XXVII.

La idea de que el dret a un medi ambient adequat s'estén a la protecció de la Natura es troba perfectament còmoda amb la interpretació de l'ambient que fa el Tribunal Constitucional que el pren com «el conjunt de circumstàncies físiques, culturals, econòmiques i socials que envolten a les persones, oferint-les un conjunt de possibilitats per fer la seua vida» (STC 102/1995, F.J.4).

La connexió, per tant, entre dret a un medi ambient i benestar resta palesa, és necessari tant que les persones puguen desenvolupar una vida digna i això comporte gaudir d'un medi adequat, com que la protecció i conservació del medi natural siga considerada part d'esta obligació i d'este dret: «Tots tenen el dret a gaudir d'un medi ambient adequat per al desenvolupament de la persona, així com el deure de conservar-lo» (article 45.1 de la Constitució).

Obviament, conservar i preservar implica limitacions, impedir altres usos i regular la possibilitat de gaudir i explotar la Natura. No ens haurà d'estranyar, per tant, que uns drets i altres entren en conflicte, ni que les regulacions protectores i conservacionistes hagen de tindre en compte els objectius de benestar, ús públic, del gaudir i ordenar les activitats, però també garantir-les i adreçar la conservació i les polítiques públiques de preservació del medi a assegurar la consecució del benestar de les persones, tant dels propietaris i habitants de les zones protegides com dels que les visiten o necessiten per poder realitzar el seu dret a l'ambient.

Sense ànim exhaustiu recordarem ací, en canvi, que la protecció dels primers espais no vingué inspirada per estes motivacions, i que hui el repte de conservar el planeta, greument ferit, ens ha de dur a fer prevaldre en ocasions els objectius de conservació sobre altres que són més propis de l'ús, gaudir i lliure fruit de la Natura sense entrebancs.

II. La protecció de la natura en el seu inici

1. La idea de protegir espais naturals

Podríem pensar que amb el primer lloc natural protegit es va inaugurar la fita de la protecció de la Natura, no és així. La idea de la protecció de la Natura no va ser motivació inicial de conservació d'un espai o element.

Allò que primer ens hem trobat ha sigut la singularització d'un territori definit respecte a la resta i l'aplicació a este d'un règim apartat del comú, curiosament però, això no era sinònim de voluntat de protecció ambiental, com tampoc la conservació d'un espai equivalia a una estratègia d'ordenació i protecció del medi natural, o al menys només de forma molt limitada, mentre que, per contra, paradoxalment, difícilment se pot

donar una protecció que no contemple en algun punt espais estrictament declarats i amb règim de conservació. Ho entendrem tot seguit.

El primer espai natural protegit de la història no sabem ben bé a on situar-lo, encara que jo m'incline per Àsia, com vaig apuntar (no amb massa convicció) en la meua tesi doctoral arran una referència al llac de Perayar en l'estat hindú de Kerala fa vora un miler d'anys², la qual cosa compatibilitzaria prou amb una mentalitat d'estima i respecte per la Natura que ja en el 250 A.C. dugué a l'emperador indi Asoka a gravar en pedra unes obligacions ètiques cap a animals, boscs i aigües. Deia que apuntava la tesi asiàtica amb una convicció molt justeta per que no havia trobat massa fonts al respecte³, però el fet, la fita, s'assenta prou be amb la concepció budista i dhàrmica que no tant en les abrahàmiques o religions del Llibre; així, en la prèdica de Gautama Buda al parc de Sarnath o els textos védics de Atharva Veda se fa proselitisme de curar de la Natura,⁴ encara que -com explicava Martín Mateo- al principi bíblic de domini de l'home sobre la Creació, menys compassiu, també se'l poden contraposar els testimonis d'amor i protecció dels éssers vius de Sant Francesc d'Asís⁵ i tot quedaria prou equilibrat.

Si ens remuntem a Europa la reserva de la qual podríem prendre referència de conservació és la polonesa de Bialowieza el 1589⁶, hui precisament parc nacional, encara que sempre hi hagueren reserves de cacera de nobles i reis.

M'agrada particularment rememorar el relleuament de les Ciències en el segle XVIII i amb elles també d'exploracions i grans viatges, perquè sense eixe revulsiu il·lustrat segurament no hauríem arribat a destruir el nostre Medi Natural, transformant-lo, traent-li profits, però per altra banda tampoc no hauríem arribat a entendre-lo, descobrir-lo ni estimar-lo com a suport essencial, en una paradoxa de destrucció-preservació que malauradament ens dona hui un balanç gens equitatiu. Les aportacions

2. Diccionario Universal Enciclopédico. Vol. VI. Astor Hermanos Editores. Madrid, 1876. Pg. 321. DE ROJAS MARTÍNEZ-PARETS, F. *El sistema de protección de espacios naturales. Cuestiones jurídicas y de gestión*. UA i UMH, 2004. Pg. 247.

3. ERICE, F. Revista *Todo es Historia*, N° 427. Edición especial dedicada a los parques nacionales. Buenos Aires, 2003.

4. En torn a este tema també referim ODUM, E. *Ecología. Peligra la Vida*. Ediciones B. 1995 Pg. 248.

5. MARTÍN MATEO, R. *Tratado de Derecho Ambiental*. Vol. I. Ed. Trivium. Madrid, 1991. Pg. 14.

6. KRASINSKA, M. KRASINSKI, Z. *European Bison. The Nature Monograph*. Ed. Springer, 2013. Pg. 51.

científiques, però fins i tots socials, populars, de Humboldt o Ritter, que es contenen en obres com *Geografia d'acord amb la Natura i la Història Humana* o *Cosmos*, el viatge de Darwin preparant *l'Origen de les espècies* es convertien en el best-sellers del moment, en els reptes de les classes benestants britàniques i europees.

Espanya no va ser en aquell nou univers un lloc d'avantguarda, ara bé, també ací hi hagué moviment, ments inquietes, afanys, sobretot en Catalunya, a on alenava amb més claror l'esperit europeu i occidental, fruit d'eixa espenta es fa, per exemple, la Institució Catalana d'Història Natural de 1899 que segueix el camí de la prestigiosa Societat Espanyola d'Història Natural, fundada el 1871. Totes dos ens volen recordar les societats científiques i geogràfiques britàniques, de gestes memorables com la de Livingston, el descobriment de les fonts del Nil i les cascades Victòria o l'expedició a través de tota la indòmita Àfrica; de diverses latituds de la geografia hispana, també de les nostres terres valencianes, venen algun dels noms d'estudiosos de la Natura d'aquell temps entre els qui hi havien Cabrera, Sala Català, Arévalo, Cuatrecasas, Vilanova, Hernández-Pacheco, Estevan, Calderón, etc⁷. Aquell llegat, aquella nova consideració de la Ciència, però també de la Natura com a protagonista per sí mateixa, i del benestar de les persones mitjançant la relació amb el medi, arribà a finals del segle XIX i inicis del segle XX, i de nou destaca l'europèisme barceloní que es manifestà en els nous ideals higiènics i pedagògics de l'Escola Moderna de Ferrer i Guardia, les propostes conservacionistes de Serra i Pagès al Congrés Internacional de París de 1900, el forestalisme de Puig i Valls i la primera «festa de l'arbre», la primera demanda de creació d'un parc nacional, el de Montserrat, que fou rebutjat pel Govern de l'Estat a favor de Covadonga⁸. No podem oblidar, en un altre marc, la «Institución Libre de Enseñanza» de Sanz del Río⁹, la «Comisaría Regia de Turismo» del marquès de Vega Inclán, la construcció del parador de Gredos, les consideracions sobre l'art i la Natura de Giner de los Ríos¹⁰, els esforços conservacionistes de Francisco Hernández-Pacheco, director del Museu

7. FERNÁNDEZ, Joaquín. *Los parques nacionales españoles*. Organismo Autónomo de Parques Nacionales. Madrid, 1996. Pg. 37 i ss.

8. Eixa relació entre les corrents culturals i educatives i les d'estudi i valoració del medi natural han sigut reflectides per autors com FERNÁNDEZ, Joaquín «El ecologismo español ¿una historia menor? En *Ecologista*, n° 18, 1999. O en el seu llibre *El ecologismo español*. Alianza Editorial. Madrid, 1999. També ho trobem per exemple en *Els espais naturals protegits a Espanya* de LLORENS MARTÍ, V i RODRIGUEZ AIZPIOLEA, J. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1991 en l'apartat 2.2 «Corrents de pensament i conservacionisme al segle XIX i principis del XX».

9. DE LA REVILLA, MANUEL. Cartas inéditas de Don Julián Sanz del Río. Madrid, 1914.

10. *Obras Completas de Giner de los Ríos*. La secció tercera, precisament, sobre Art i Natura.

de Ciències Naturals¹¹, el moviment escolta de Rosselló i després el de Iradier i Cuyàs, en definitiva tot un llarg pensament, una sensibilitat, que arrasa per la península, entrant de nord cap a sud, agranant el dur immobilitisme i la tradició carpetovetònica per una nova interpretació del camp, del medi natural i del ser humà.

2. Una motivació nacionalista

És acceptat i qüestió admesa que el primer parc nacional és el de Yellowstone, als Estats Units d'Amèrica. Res que supose un desviament dels antecedents abans mostrats: pensem que els Estats Units va ser fundat, precisament, al caliu d'aquelles exploracions i passions científiques, de les doctrines il·lustrades i naturalistes¹², i que el nou país naix amb un esperit de conquesta de la Natura i d'un gran territori que vol des d'inici dominar.¹³

Tot passant la Guerra Civil americana, el Govern Federal va procurar finalitzar l'extensió de la frontera cap a l'Oest i que es consolidaren els assentaments de colons, això va significar desplaçar tribus índies senceres i exterminar els búfals que pasturaven per amplis espais verges. En 1850 prop del 80% del territori dels Estats Units era propietat governamental, sobretot degut a la conquesta de l'Oest, mitjançant heroïques caravanes i el sacrifici de colons, un procés a on no mancà, com hem dit, l'aventura però tampoc la matança d'indis i de búfals. En 1890 es dona per tancat oficialment el territori de frontera.¹⁴ El 1900 més de la meitat de les terres públiques han sigut ja venudes a baix preu a grans interessos i companyies.¹⁵

Entre 1832 i 1870 escomençaren a alçar-se veus advertint del ritme predador i del poc respecte cap a indrets naturals de gran vàlua. En 1872,

11. FERNÁNDEZ, J. «El ecologismo español ¿Una historia menor?». Op.cit.

12. JONES, Maldwyn. *Historia de los Estados Unidos. 1607-1992*. Oxford University Press. Edit. Cátedra. Madrid, 1996.

13. Una anècdota pot il·lustrar eixe moment i eixe esperit indòmit, de frontera: en la Vall de Sacramento, Califòrnia, un deixeble de Rousseau, John August Sutter, va fundar una colònia inspirada en els principis filosòfics socialistes anomenada New Helvetia. Ací no hi havien ni rics ni pobres, acunyaren una moneda pròpia i distribuïren les terres entre colons europeus. Un mati de 1848 un tal Marshall va descobrir or a l'entorn i una psicosi de riquesa i guany explotà acabant amb tots els postulats de Sutter donant pas a la «febre de l'or».

14. GARCÍA CANTERO, C. *Estados Unidos; de la Independencia a la Primera Guerra Mundial*. Edit. Akal. Madrid, 1988.

15. De TYLER MILLER, G. En *Ecología y Medio Ambiente* vore, «Vision histórica del uso y conservación de los recursos y la protección ambiental en Estados Unidos» Editorial Iberoamericana. México, D.F., 1994.

baix la presidència de Ulysses S. Grant, es declarà el primer parc nacional del món, el de Yellowstone en Wyoming, al cor de les Rocalloses i sent el seu vigilant i protector l'exèrcit de cavalleria. Una de les motivacions primeres va ser protegir símbols, elements, que en substitució de castells, catedrals i palaus, representaren al nou país, la seua grandiositat. És en aquells temps que podem reconèixer els primers personatges significats del conservacionisme americà, com el periodiste i naturaliste escocès John Muir¹⁶, gràcies al qual i amb col·laboració de l'editor Robert Underwood Johnson, es crearen poc després tres nous parcs en 1890 (Yosemite, Sequoia, General Grant).

Ara bé, Muir no va ser un cas aïllat, altres noms també representen molt bé el nou esperit d'apreciació de la Natura, de defensa del patrimoni que suposa el territori verge en sí mateix: Gifford Pinchot, George Catlin, Horace Greeley, Ralph Waldo Emerson, Frederick Olmstead, Charles Eliot, Henry Thoreau, George Perkin Marsh, David Brower i molts ciutadans i publicacions o grups que s'enfrontaren a la concepció utilitarista d'altres per protegir i evitar la explotació de molts indrets recentement incorporats a la vida del nou país.¹⁷ És justament encetant-se el segle XX que Muir embarca al president Theodore Roosevelt, ja *per se* amant de la Natura i de la vida campestre, a uns dies en Yosemite i entorns, jornades de les que se diu que decanten el manat presidencial a favor del conservacionisme.¹⁸ L'acció en defensa de la preservació del medi natural del reconegut president va aparellar-se amb la tasca federal de Gifford Pinchot per establir un sistema de conservació als Estats Units.¹⁹

3. L'adopció del sistema de parcs en Espanya

Una vegada declarat el parc nacional de Yellowstone va córrer l'exemple, de manera que el 1879 es va fer la Royal Reserve en Austràlia, i tot seguit Banff en Canadà, Sabie Game Reserve en Sudàfrica, Tongariro en Nova Zelanda, però no només al món anglosaxó, també a Europa hi hagueren

16. Nascut el 21 d'abril de 1838 a Dunbar (Escòcia), Muir és el més prestigiós i efectiu conservacionista dels Estats Units. El seu nom està majorment vinculat a Yosemite Valley, una meravella natural i geològica. A més va ser fundador del Sierra Club, la major associació pionera de Nord Amèrica sobre la Natura.

17. «Vision histórica del uso y conservación de los recursos y la protección ambiental en Estados Unidos» Editorial Iberoamericana. Mèxic, D.F., 1994. Op.cit.

18. MONTAGU, J.Y. *El Oeste Americano. Los parques nacionales*. Evergreen Locteam. Barcelona, 1998.

19. De *Ecología y Medio Ambiente*. Op.cit. Pg. 46.

països avançats en esta matèria, així Suècia, Suïssa, Itàlia i al món eslau a Rússia.²⁰

Espanya no va quedar, esta volta, endarrerida quant al seu primer parc. Com ja hem assenyalat abans, la pròpia dinàmica d'avantguarda de Catalunya i tota la seua contribució científica i proteccionista fan entendre que la primera demanda de la qual tenim constància d'un parc nacional la fa la societat cívica La Ciudad Jardín, que amb motiu del III Congrés Excursionista demana en 1914 una sèrie de protecció de boscs i el seu primer parc nacional, com reconeix també Pidal en el seu discurs de 14 de juny de 1916 en què es va propondre la primera llei de parcs²¹. En qualsevol cas l'aspiració catalana no va trobar recolzament a l'Estat i l'honor d'instaurar els parcs nacionals a Espanya li va cabre a En Pedro Pidal Bernaldo de Quirós, Marqués de Villaviciosa d'Astúries, caçador, poeta i insigne monàrquic, tot just després d'un viatge als Estats Units. Pidal va convèncer al govern que les bondats i representativitat patriòtiques americanes es podien traslladar a les muntanyes ibèriques. Arran la seua ponència defensant la proposició de llei de parcs, Romanones va estimar que, a més del seu aspecte simbòlic, el gest legal era interessant per a aturar la destrucció forestal, així que finalment, sent ministre d'agricultura i foment Rafael Gasset, fou aprovada el 7 de desembre de 1916.

El primer parc nacional declarat va ser el de la muntanya de Covadonga, el 22 de juliol de 1918. Adés, la mateixa idea de parc semblava aparellada a una muntanya, boscs, símbols nacionals, és per això que Alfons XIII inaugura l'espai: Covadonga és lloc tel·lúric, d'aparició de la Verge, d'inici de la reconquesta castellana, lloc de pelegrina, triomf d'En Pelayo. Pensar en una conscienciació «ecologista» o fins i tot creure que en certes persones que recolzaren la llei de parcs hi havia una clara vocació «naturalista» és anar massa lluny, no oblidem que el mateix any que es declarà Covadonga es va aprovar la llei de Dessecament i Sanejament de marjals i marenys, coneguda com llei Cambó. Es protegien indrets muntanyencs i simbòlics, referents típics de grandiositat, ja està. El 16 d'agost del mateix any es va declarar el pirinenc parc nacional d'Ordesa, un lloc que causava l'admiració de Lucien Briet, Lucas Mallada o Soler i Santaló, que espentaren la seua protecció. Amb això s'aturà per molt de temps la impulsió conservacionista dels parcs, la qual cosa ens hauria de deixar més clares encara les motivacions prevalents.

20. Suècia en 1909 va crear els espais protegits de Sarek, Stora Sjöfallet i Abisko, Itàlia Grand Paradiso, l'Argentina Iguazú; a la vella Rússia i països d'entorn Assania Nova en Ucraïna, Montsala en Letònia, Dekhi en Geòrgia, Barguiza, Kedrovaia, etc.

21. FERNÁNDEZ, J. PRADAS, R. *Los parques nacionales españoles. Una aproximación histórica*. Edita Organismo Autónomo de Parques Nacionales. Madrid, 1996. Pg. 31.

4. La motivació del benestar humà

Les coses han d'entendre's sempre en el seu context i no és esta ocasió diferent. La idea d'ecologia que naix tímidament en el segle XVIII i que escomença el seu període inicial alhora que lluminós amb Buffon, Humboldt, Darwin, Haeckel o Spencer, ha de superar nombroses polèmiques i prevencions inversemblants durant dècades i dècades. Pensem que encara estem assimilant conceptes que ens resulten vitals. No és, per tant, gens estrany que les motivacions d'inici que donen caliu a les primeres proteccions es basen majorment en motivacions paisatgístiques, simbòliques, que, a més a més, resulten importants i lícites, gens menyspreables. Que la ecologia passe a ser motiu imperant, que del concepte naturalista quasi aventurer o una mica naïf dels primers nord-americans arribem a la ciència de la protecció i racionalització del medi, és una qüestió que tarda un temps i uns anys en la història.

Ara bé, he deixat a banda una altra línia de pensament que va confluïr i convergir de manera extraordinària amb esta que ens du fins els inicis de la protecció natural i que és pròpia del benestar dels individus. Efectivament, krausisme i higienisme, la preocupació per la salut social, la necessitat moral de retrobar-se en el medi i no restar abandonats a un maquinisme i industrialisme devorador d'espais, de matèries primeres i d'éssers humans, va fer camí tot plegat amb els afanys proteccionistes.

Llegir a Herbert Spencer –i tinc la fortuna de dispondre a la meua biblioteca de l'obra completa el *Universo Social*²²– és llegir sobre medi, natura, normes de conducta modernes i racionals i sobre tot dignificació de l'ésser humà, de manera que natura i *res pública* se van aparellant poc a poc. El panenteisme impulsa la consideració pels espais verds, sans, per l'adopció de modes de vida correctes i la preservació natural; connecta doncs amb l'higienisme, preocupat per la qualitat de vida dels treballadors, de les ciutats, dels ciutadans en definitiva; un pensament detractor de la secular i pesada tendència contrareformista i ultramuntana espanyola, és per això que estos moviments connectaren sovint entre sí i com ja hem esmentat, es lligaren en major o menor mesura amb el krausisme, que pretén la relació de l'alumne amb la natura i amb la essència mateixa de les coses; és fonamental en esta filosofia un antidogmatisme i un Déu estrany a reglamentacions que s'identifica mitjançant la seua obra, el medi i la ciència.

Tota esta tendència intel·lectual i política va arrelar enmig d'una Espanya vetusta però en la qual este nou humanisme d'inspiració naturalista prengué força entre 1868 i 1936, amb notables testimonis. Així, les

22. Traduïda i adaptada per Salvador Santpere i Miquel i editada per Barris i Companyia de Barcelona, en 1879.

esmentades idees o semblants, preocupades pel individu i d'un tarannà lliberal, són les que reflectien l'Escola Moderna o la Institución Libre de Enseñanza, que ja havíem tret a estes pàgines. Els noms més notables d'aquell període són prou coneguts: Sanz del Río, Caro Baroja, Blas Infante, Joaquim Xirau, Azcárate, etc.²³ A esta influència i tipus de pensament es referien Bretón i Solé i Massip en la seua obra *El paraíso poseído*²⁴, al parlar del Congrés Internacional de Muntanyisme de París de 1900, de les tesis de Serra i Pagès de protecció, restauració i del gaudir públic lliure i ordenat, o el forestalisme popular de Puig i Valls, importador de la festa americana de l'arbre que demana la participació del poble en la vida i conservació naturals.

No és contradictori este pensament i el respectiu posicionament cap a una de les sentències més conegudes del professor López Ramón: la de que la conservació i declaració de parcs naturals i nacionals és una evidència del triomf de la ciutat sobre el camp.²⁵ Estic prou d'acord amb l'afirmació: són els ideals urbans els que s'imposen sobre els rurals, el concepte de l'ús del medi és diferent depenent de si la idea es genera al camp o a la ciutat.

III. La motivació del gaudir i l'ús públic entre d'altres de protecció

1. Santuaris de la Natura

El conservacionisme es planteja des d'inici, des de Yellowstone, la exclusió –en major o menor mesura– de l'establiment humà, i en canvi sí ha compregut sempre el gaudir i esbarjo del públic. La pròpia llei de parcs espanyola, en el seu article segon, preveu la exclusió en general dels usos antròpics i molt més tard, en la Conferència Mundial de Parcs Nacionals de Seattle de 1962, es diu en un to indubtablement més raonable i menys contundent que un parc significa evitar l'explotació i qualsevol tipus de

23. ORTEGA CANTERO, N. «La Institución Libre de Enseñanza y el entendimiento del paisaje madrileño» en *Primeras jornadas de antropología de Madrid* de 1985, publicat per *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, número 6. Pág. 80 i ss. 1986.

24. BRETÓN, V. SOLÉ I MASSIP, J. *El paraíso poseído, la política española de parques naturales (1880-1935)*. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1986. 63 pp.

25. En la seua obra *La Conservación de la Naturaleza: los espacios naturales protegidos*. Publicaciones del Real Colegio de España en Bolonia. Bolonia, 1980.

mal causat per l'acció humana, que serà –es diu textualment– excepcional. En el Congrés de Yellowstone-Grand Teton de 1972 es ratifica que cal excloure dels parcs «l'explotació i ocupació humanes», en canvi però «es regulen i permeten les visites».

La idea, que no era roïna en si mateixa, i a la qual cal agrair que ens fera arribar, en moments d'intensa degradació del medi natural, espais immaculats, es trobà amb realitats per exemple de grans espais selvàtics, d'extensions impossibles a Europa i també a llocs costaners, a on eixa exclusió de l'assentament humà i eixa sospita vigilant vers les activitats tradicionals, no es podia sostindre.

El Congrés Mundial de la IUCN celebrat a Caracas en 1992 arriba a la conclusió de que el sistema d'espais naturals protegits no es podia estendre com calia sense admetre la integració de zones rurals i en alguns casos poblacions.

2. Els fins: la conservació, gaudir públic i objectius socioeconòmics

Estes tres finalitats o grups de finalitats van ser classificades per López Ramón i continuen vigents amb les lògiques variacions.²⁶ Jo, sense esmenar ni un rengló vaig insistir i encara ho faig, en que la única imprescindible, primordial, que és motivació i raó de ser de les restants, és la protecció.

2.1. El desenvolupament socioeconòmic

És al medi rural, en tot cas al medi silvestre, a qui li toca carregar en els costats del seu desenvolupament social i econòmic la permanència d'un medi natural que compense l'expansió d'una trama urbana i industrial que és antítesi de conservació i que retribueix malament, de manera insuficient, les servituds de protecció que genera.²⁷

Efectivament, no se pot pregonar una protecció autista de la realitat natural respecte de l'aprofitament econòmic necessari, ara bé, entenc que sempre que ambdós siguin compaginables realment, és a dir, sempre que

26. LÓPEZ RAMÓN, F. *La Conservación de la Naturaleza...* Op.Cit. Pàgs. 97 i ss.

27. LÓPEZ RAMÓN, *Régimen jurídico de los espacios naturales protegidos*. Edit. Kronos, Saragosa, 1995. Pàg. 24: «La protección responde a las preocupaciones de una sociedad urbanizada, pero no puede ser llevada a cabo más que en zonas económicamente deprimidas. En tal sentido, los parques nacionales y demás espacios naturales protegidos ponen de manifiesto el triunfo generalizado de la ciudad sobre el campo que caracteriza a las relaciones territoriales contemporáneas. (...) Sería estratégicamente peligroso y materialmente injusto no vincular la protección de espacios naturales al desarrollo de las colectividades directamente afectadas».

no hi haja -a judici dels estudiosos del medi- una conculcació del medi natural que degrade i evite la continuïtat natural que se pretén protegir.²⁸ La justificació positiva de l'obligació que tots tenim de procurar un desenvolupament econòmic equitatiu, també en concret d'aquells que hi viuen al camp, està a la Constitució de 1978, article 130 a on diu:

1. Els poders econòmics atendran a la modernització i desenvolupament de tots els sectors econòmics i, en particular, de l'agricultura, la ramaderia, la pesca i l'artesanía, amb la finalitat d'equiparar el nivell de vida de tots els espanyols.
2. Amb el mateix fi, es dispensarà un tractament especial a les zones de muntanya.

És per això que les polítiques de protecció han de procurar, entre els seus objectius, incloure la qualitat de vida, el desenvolupament i la viabilitat de les zones silvestres i rurals, puix d'una altra manera s'exceptuaria l'aplicació d'este principi constitucional de les zones objecte de protecció naturalista, cosa que en absolut seria admissible.

Des d'un punt de vista axiològic l'article 45 de la pròpia Constitució, el relatiu al medi ambient, també fa esment a les qüestions socioeconòmiques dins la protecció de l'ambient. El Tribunal Constitucional ha fet referència a eixa dimensió de l'ambient que és la qualitat de vida, que ens obliga a lligar les condicions de vida i desenvolupament humans a la preservació ecològica, com podem observar a les sentències 64/1982, 329/1993 i 102/1995, per exemple.²⁹

Esta visió, que sembla insistir molt en una interpretació «de desenvolupament econòmic» com a ingredient bàsic de la qualitat de vida, pot ser modulada per la lectura que a l'efecte fa Castro Simancas³⁰ quan ens recorda que «conservar és salvaguardar» i «preservar els recursos naturals que podem necessitar en el futur», ja que, com ens recorda el mestre del

28. En este aspecte i al voltant de la qüestió a més de López Ramón opina MARTÍNEZ DE PISÓN, E. *La destrucción del paisaje natural en España. Cuadernos para el diálogo*. Madrid, 1972. Pàg. 24. El meu posicionament és més estricte, més garantista de la protecció, m'atenalla i espenta a esta posició més rigurosa que la Natura és un bé limitat, irrepetible, de valor difícilment mesurable, la qual cosa no evita que els drets del propietari, les limitacions, el sosteniment de la comunitat local del lloc a protegir ha de ser compensada.

29. Així en STC 64/1982, FJ.2 se diu que «hi ha que harmonitzar la utilització racional dels recursos amb la protecció de la Natura, tot això per al millor desenvolupament de la persona i per a assegurar una millor qualitat de vida». En STC 329/1993, FJ.4 es fa esment expressiu de la qualitat de vida a què es refereix l'article 45 i un dels elements essencials per a ella és «la protecció d'un medi ambient adequat per a la promoure-la». El Tribunal Constitucional ha vinculat la qualitat de vida «a la dignitat de la persona com valor constitucional trascendent (article 10.1 de la Constitució) perquè cada qual té el dret inalienable d'habitar el seu entorn d'acord amb les seues característiques culturals» (STC 102/1995, FJ. 7).

30. CASTRO SIMANCAS, P.R. «La tensión medio ambiente-desarrollo económico: una perspectiva jurídica» *Revista de Derecho Ambiental*. N° 22. 1999. Pàg. 85.

Dret Ambiental, Martín Mateo, la finalitat prevalent és la protecció i que hi haja un equilibri entre desenvolupament, qualitat de vida i protecció: «el propòsit de corregir o prohibir accions que poden posar en perill l'equilibri dels ecosistemes».³¹

2.2. La finalitat del gaudir públic

No pot pretendre's que l'ús i gaudir públic tinga un paper principal dins de les motivacions i objectius de la conservació, ara bé les lleis d'espais naturals d'una manera o una altra sempre l'han comprés, és així tant en la llei de 1916 com les posteriors, de 1975, 1989 i 2007. De tal manera, per exemple, l'anotació d'Alcubilla de 1916 deia respecte de la llei de parcs «No basten ja, en efecte, els passeigs i parcs urbans, que totes les ciutats han curat de tindre com a llocs d'esbarjo i d'exercici higiènic, sinó que es requereix a més a més que hi hagen parcs nacionals, ço és, grans extensions de terreny dedicats a la higienització i gaudir de la rassa, a on puguem tonificar-se física i moralment els esgotats i exhaurits per la improba faena i per respirar contínuament l'aire viciat de les poblacions.» La llei de 1975 diu expressament, article 1.4, que el gaudir públic és una de les finalitats a les quals han de servir els espais naturals. La de 1989, de bona referència, no l'esmenta entre els principis inspiradors de l'article segon, però sí entre les finalitats que pot cobrir un parc o espai protegit en l'article 10.2... i la de 2007 en té referències indirectes, ja que la idea com a principi i motor ha anat minvant en importància, encara que és absurd no reconèixer-la de forma absoluta i evident en tot allò referit a l'ús públic, la formació i la investigació.

I és que com assegura López Ramón, la natura es protegeix per a l'home perquè este «és el destinatari de tota l'activitat estatal»,³² visió esta que pot ser siga modulada i condicionada en un futur, quan el dret de la protecció de la Vida incloga el de la Terra.

Les àrees protegides tenen els seus propis productes: com són el paisatge, el gaudir de la Natura, productes silvestres i naturals, el coneixement del medi i investigació, el turisme alternatiu. És obligació dels poders públics en certa part que estos siguen suficients per a procurar una eixida econòmica i laboral davant una situació material i jurídica que limita de forma extraordinària la propietat en molts més aspectes dels que són normals o habituals en una propietat privada; per la qual cosa, les Administracions han de buscar que la regulació i les condicions materials procuren tant la preservació i manteniment del medi i els seus processos ecològics, com l'ordenació de les activitats, usos i processos que tenen lloc en estos

31. MARTÍN MATEO, R. *Tratado de Derecho Ambiental*. Vol. III. En apartat «La gestión racional de los recursos naturales: a) Fundamentos» Pàg. 19.

32. LÓPEZ RAMÓN, F. *La Conservación de la Naturaleza...* Op.cit. Pàg. 106.

espais, com finalment el desenvolupament sostenible, la rendibilitat i el interès legítim dels particulars i de la població implicada i assentada a esta zona.

L'eina primordial per a fer possible esta responsabilitat són tant la planificació com la programació, entenent esta com el desenvolupament de la planificació en el temps i amb uns recursos materials. Especial incidència tenen, en la planificació adreçada a esta finalitat, les «àrees d'ús públic» i les d'activitats i explotació.

És així i ací a on l'urbanita i el públic en general realitza activitats d'esbarjo, de benestar, d'higiene que es deia al segle XIX, de realització i qualitat de vida. D'acord amb tal esquema el turisme rural creix de forma exponencial, els viatges en busca de natura, els esports de muntanya, safaris fotogràfics, busseig, pelegrinatges, coneixement del medi i aprenentatge sobre ecologia, etc.³³ Tots estos models d'ús troben el lloc imprescindible, l'element indispensable, a les zones que respecten el seu destí natural originari i són contribucions essencials del benestar públic, que gaudeix del dret a la Natura, al contacte amb l'ecologia silvestre.

3. La prevalença del dret al medi natural respecte d'altres propis del benestar humà en la Directiva 92/43

Si entenem que la protecció del medi natural es fa (entre d'altres coses, certament) com una consecució actual de la necessitat de gaudir d'un medi adequat i, per tant, que està directament connectat amb el vetllar pel benestar de les persones, dels ciutadans, aleshores serà lògic deduir que defensar el dret al medi natural, el dispondre del contacte amb la Natura i els elements biològics i ecològics, fins i tot el propi sosteniment d'ells, és un element més del benestar ciutadà. D'eixa manera, una de les qüestions a solventar és fins a quin punt este aspecte preval sobre d'altres que són també constitutius del benestar. En eixe sentit concret, per a este anàlisi, una de les normes més importants i interessants de la protecció que condicionen i confronten diferents consideracions entre protecció i benestar ciutadà és la Directiva 92/43.

Com és ben sabut, la Directiva 92/43, coneguda com Directiva Hàbitats, ha teixit una complexa trama de llocs protegits amb multitud de fórmules i solucions, que és la Xarxa Natura 2000.

Resulta important fer constar que la Directiva no pretén establir una xarxa d'espais naturals protegits, sinó una xarxa de protecció, que són dos objectius diferents, si més no la major part d'eixa protecció se pot aconseguir mitjançant les declaracions d'àrees protegides en molts casos, però

33. GREY, F. *Assessing economic benefits of protected areas. First second draft, economist at large and associates*. Melbourne University Press. Melbourne, 1995.

no se pot pregonar que esta fórmula siga el model generalitzable i al que apunta en exclusivitat la Directiva.³⁴

L'objecte declarat per la norma europea és «protegir» espais i espècies amb les mesures que siguen adients, necessàries, i eixes mesures efectivament poden ser la declaració d'un parc, un pla d'ordenació o urbanístic, l'exclusió d'activitats, etc. En definitiva tot el ventall de recursos legals i administratius que poden procurar que una marjal, cultius, una colònia de papallones, un estany o una zona boscosa i la seua fauna i flora siguen preservades, per a lo qual és necessari saber què és efectiu per a eixa preservació, fer una avaluació de les diferents activitats que poden conivir i aplicar la llei corresponent. Ara bé, en que hi ha que complir en la preservació dels hàbitats i espècies marcades la Directiva sí és taxativa, només se pot exceptuar si hi ha motius d'interés públic de primer orde relacionats amb la salut, la seguretat pública o el propi medi ambient, en canvi si es tractaren d'altres raons d'interés diferents es requeriria de la consulta prèvia a la Comissió Europea³⁵.

La Comissió és prou firme i estricta en l'apreciació dels motius que poden excepcionar els objectius de protecció que estableixen els annexos de la Directiva. Hi ha exemples prou expressius d'eixa resistència a admetre raons que alteren l'esquema de protecció de la norma europea.³⁶

El dibuix és, per tant, el de que poden surgir conflictes entre determinats aspectes de la protecció del medi i altres drets relatius al benestar i als usos i utilitats que afecten a les persones, però que, en tot cas, esta conflictivitat -en el cas de la Directiva Hàbitats-, es soluciona a través de diversos mecanismes: el primer el de que hi ha diferents fórmules i sistemes de protecció en funció dels objectius específics de protecció, amb la qual cosa hi ha que valorar si els objectius de protecció i els altres interessos resten garantits o al menys poden compatibilitzar-se, i en segon lloc que en cas de conflicte el dret de cada un dels casos ha de ser analitzat i avaluat per les instàncies comunitàries.

34. DE ROJAS MARTÍNEZ-PARETS, F. *Los espacios naturales protegidos*. Aranzadi. Cizur, Navarra, 2006. Pàg. 82

35. Comissió Europea. Direcció General XI. *Natura 2000. Gestión de nuestro patrimonio*. Oficina de Publicacions Oficials de la Unió Europea. Luxemburg. Pàg. 13

36. Exemple significatiu va ser el plantejat per Finlàndia respecte d'una zona d'aus protegides en les immediacions d'un aeròdrom i la seguretat aèria. *Revue Européenne de Droit de l'Environnement*. N° 2, 1999. Universitat de Limoges, «Question Écrite E-0104/98 du 30 de janvier à la Comisión»

Bibliografía

- BRETÓN, V. SOLÉ I MASSIP, J. *El paraíso poseído, la política española de parques naturales (1880-1935)*. Universitat de Barcelona. Barcelona, 1986.
- CASTRO SIMANCAS, P.R. «La tensión medio ambiente-desarrollo económico: una perspectiva jurídica» *Revista de Derecho Ambiental*. Nº 22. 1999.
- Comissió Europea. Direcció General XI. *Natura 2000. Gestión de nuestro patrimonio*. Oficina de Publicacions Oficials de la Unió Europea. Luxemburg
- DE LA REVILLA, MANUEL. *Cartas inéditas de Don Julián Sanz del Río*. Madrid, 1914.
- DE ROJAS MARTÍNEZ-PARETS, F. *El sistema de protección de espacios naturales. Cuestiones jurídicas y de gestión*. Aranzadi. Cizur, Navarra, 2006
- DE ROJAS MARTÍNEZ-PARETS, F. *Los espacios naturales protegidos*. Aranzadi. Cizur, Navarra, 2006
- De TYLER MILLER, G. *Ecología y Medio Ambiente*, «Vision histórica del uso y conservación de los recursos y la protección ambiental en Estados Unidos» Editorial Iberoamericana. México, D.F., 1994.
- Diccionario Universal Enciclopédico. Vol. VI. Astort Hermanos Editores. Madrid, 1876
- ERICE, F. *Revista Todo es Historia*, Nº 427. Edición especial dedicada a los parques nacionales. Buenos Aires, 2003
- FERNÁNDEZ, J. «El ecologismo español ¿una historia menor? En *Ecologista*, nº 18, 1999
- FERNÁNDEZ, J. *El ecologismo español*. Alianza Editorial. Madrid, 1999
- FERNÁNDEZ, J. *Los parques nacionales españoles*. Organismo Autónomo de Parques Nacionales. Madrid, 1996
- FERNÁNDEZ, J. PRADAS, R. *Los parques nacionales españoles. Una aproximación histórica*. Edita Organismo Autónomo de Parques Nacionales. Madrid, 1996.
- GARCÍA CANTERO, C. *Estados Unidos; de la Independencia a la Primera Guerra Mundial*. Edit. Akal. Madrid, 1988.
- GREY, F. *Assessing economic benefits of protected areas. First second draft, economist at large and associates*. Melbourne University Press. Melbourne, 1995
- JONES, Maldwyn. *Historia de los Estados Unidos. 1607-1992*. Oxford University Press. Edit. Cátedra. Madrid, 1996.
- KRASINSKA, M. KRASINSKI, Z. *European Bison. The Nature Monograph*. Ed. Springer, 2013.
- LLORENS MARTÍ, V i RODRIGUEZ AIZPIOLEA, J. *Els espais naturals protegits a Espanya*. Edicions Alfons el Magnànim. València, 1991.

- LÓPEZ RAMÓN, F. *La Conservación de la Naturaleza: los espacios naturales protegidos*. Publicaciones del Real Colegio de España en Bolonia. Bolonia, 1980.
- LÓPEZ RAMÓN, *Régimen jurídico de los espacios naturales protegidos*. Edit. Kronos, Saragossa, 1995.
- MARTÍN MATEO, R. *Tratado de Derecho Ambiental*. Vol. I. Ed. Trivium. Madrid, 1991.
- MARTÍN MATEO, R. *Tratado de Derecho Ambiental*. Vol. III. Civitas, Madrid.
- MARTÍNEZ DE PISÓN, E. *La destrucción del paisaje natural en España*. Cuadernos para el diálogo. Madrid, 1972.
- MONTAGU, J.Y. *El Oeste Americano. Los parques nacionales*. Evergreen Locteam. Barcelona, 1998.
- ODUM, E. *Ecología. Peligra la Vida*. Ediciones B. Barcelona, 1995.
- ORTEGA CANTERO, N. «La Institución Libre de Enseñanza y el entendimiento del paisaje madrileño» en *Primeras jornadas de antropología de Madrid* de 1985, publicat per *Anales de Geografía de la Universidad Complutense*, número 6.
- Revue Européenne de Droit de l'Environnement. N° 2, 1999. Université de Limoges, «Question Écrite E-0104/98 du 30 de janvier à la Comisión»
- SPENCER, H. *Universo Social*. Edit. Barris i Companyia. Barcelona, 1879.

Resum

La protecció de la Natura ha de ser considerada una part més del dret a un medi ambient adequat per als ciutadans, en este sentit és en el què medi ambient i benestar humà es troben fortament entrelaçats. El benestar no va ser motivació primera de les primeres declaracions d'espais protegits, que foren impulsats per altres justificacions, encara que des d'inici podem trobar tot un corrent de pensament i de personatges que lliguen el dret al benestar amb la conservació del medi. Quan finalment el benestar de les persones s'ha fet present en la política de conservació d'àrees protegides ha significat però un difícil equilibri entre allò que necessitem les persones, allò que requereix el medi rural i el medi urbà, allò que significa atendre a objectius seriosos i en certs punts estrictes de tipus ecològic i una missió més compaginable, sostenible i que no margine l'ús humà i el benestar que la vida silvestre procura.

La severa recessió que el medi natural pateix, ens hauria de fer pensar si no hem d'arribar a fer prevaldre els objectius ecològics sobre tots aquells que es refereixen al gaudir i utilització recreativa i fortament antropitzada de certs indrets, al menys en aquells aspectes a on no tinguem clar que sabem i podem posar en marxa un sistema real i científicament sostenible.